

הדף היומי

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ח"

מסכת בבא בתרא - דף קעז

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עיונים על הדף

שורש הרעיון בעצתו של אביי כלפי אביו של ר"ה

ר"ה היה תלמיד חכם עני והיה בנו של משה בר עזרי והוא ערב לכתובת של כלתו, אמר אביי, ניתן עצה לר"ה שיגרש אשתו ותוציא את כתובתה מאביו, ואח"כ יחזיר אותה. וכו' שואלת הגמ' מדוע עצה זו לא מוגדרת כ"רשע ערום". מבראת הגמ' שביחס לבנו וביחס לתלמיד חכם מותר לתת עצה שע"פ הלכה היא מועילה.

הגמ' הקשתה על עצתו של אביי מדוע אין זה בכלל "רשע ערום" ודין זה אמר אביי בעצמו, מדוע כאן ראה לנכון להטעות את אביו של רב הונא ולהוציא ממנו ממון לרווחת בנו בצורה של עצה. וביארו בגמ' בנו ותלמיד חכם, ונחלקו הראשונים האם יש כאן ב' תנאים הנזקקים לעשות עצה זו או ב' אפשרויות שונות. בלשון רבינו גרשום הנדפס בצד הגליון מבואר שהם ב' סיבות נפרדות, ומותר לתת עצה הלכתית, למרות שהיא ברצי ליעיני בשר ודם עצה שאינה הוגנת, כאשר מדובר שהממון יתן ל"בנו" או ל"תלמיד חכם". בלשון הריטב"א שלמד מדברי הגמ' אף לגבי ההלכה שאמר אביי ברשע ערום וכו', שלתלמיד חכם מותר, נראה שהבין שבכל תלמיד חכם הדין הוא כך אף שאינו בנו.

מאיך ברמ"ה מבואר לפנינו בסוגיא שאך ורק כאשר מתקיימים ב' התנאים יחד, כאשר הוא בנו והוא תלמיד חכם, מותר להשיאו עצה זו. בלא אלו התנאים יהיה מוגדר כרשע ערום.

וכך פסק בטרם (הלכות כתובה אבה"ע קב) "ואסור לאדם ששיאנה עצה שיגרשנה כדי שתגבה הכתובה מהערב דשמה לא ידירנה הנאה מיהו אם הערב ערב לכלתו כנגד בנו והבן ת"ח והשעה דחוקה לו ואין האב מהנהו מנכסיו מותר להשיאו עצה לגרש כדי לגבות הכתובה מהאב". עכ"ל. מבואר להדיא שההיתר רק כאשר מתקיימים ב' התנאים. וכך העתיק בשו"ע (שם סעיף ז).

אף עתה כבר התבאר שאין זה ספר עצות ותחבולות מלחמה איך להוציא ממון בערמה הלכתית. אלא רבנן ירדו לעומק רצונו וחפצו של האדם שכאשר מדובר בבנו והוא תלמיד חכם, או לחלק מן הראשונים כאשר מדובר בבנו או בתלמיד חכם, אדם מוכן לתת לו את ממון אולם מחמת שראינו שבצורה רגילה לא נתן את ממון, התייר לבא אליו בערמה כיון שכלפי האמת מוכן לתת. ובאמת לאדם שאין לו קשר לנושא ואין כאן מהנה תלמיד חכם מנכסיו, לא אמרו ולא מיד, שירדו חז"ל לעומק מחשבות האדם שיש לו בלב שלם, ויש כאן חשש של רשע ערום.

ונגסה ללבן מעט יותר בב' דרכים. בעיונים על הדף לעיל דף כב עסקנו בהרחבה בענין הקדמת תלמיד חכם בענייני המקח, ודנו שם בהרחבה האם זה זכות של התלמיד חכמים בדיני קדימה שהם מוכרים ראשונים וכו', או שזה הלכה המוטלת על בני העיר לתת להם את האפשרות למכור ראשונים וכו', והארכנו שם מאוד ועיי"ש. אך בשלהי הדברים (ס"ב, א) ועיי"ש ומבואר ענין דין קדימה לת"ח (ס' י) הביא את דברי הגמ' בגדלים, והיה קשה לרמ"א, ואם יאמר המופקע שהרי אמרו באבות (א, יג) כל המשתת בתגא חלף, אולם הביא מדברי הרמב"ם שכאשר ימכור סחורתו בראשונה הוא חלקו ונחלתו משלחן גבוה כתורמה מן הגורן לכהן ומעשר ללוי. הביא הרמ"א את דברי הרמב"ם בפירוש המשניות באבות, וכנראה כוונתו לדברי הרמב"ם (שם ד, ה) שתמכר סחורתם לפני כל סחורה ושיקנו להן בתחלת השוק, אלה הם חוקים שקבע להם ה"ת כמו שקבע המתנות לכהן והמעשרות ללוי לפי מה שבא בקבלה, כי שתי הפעולות האלה יעשו אותם סוחרים קצתם על קצתם על דרך כבוד, ואע"פ שאין שם חכמה וכדי הוא ת"ח להיות כעם הארץ נכבד". וכעין הדברים כתב הרמב"ם סוף הלכות שמיטה ויובל. עיי"ש.

מבואר מהנ"ל שכאשר מדובר בתלמיד חכם, לתת לו פרנסה הן בקדימה הן בעשיה הרי יש כאם ענין מתנות כהונה, חכמה, וצדקה לנושא של הסוגיא שלנו, כשם שאם יש מי שמדלזל בתרומות ומעשרות ובשאר מתנות כהונה, להוציא ממנו במרמה אין כאן חשש של "רשע ערום" כך זה הנותן לתלמיד חכם ומה עוד שעשו כן בהיתר הלכתי מפולש. עד כאן ביארנו את ההבנה בתלמיד חכם, מה נבאר בבנו.

נשאל בשו"ת הרשב"א (ג, רצב) עני אחד, יש לו אב עשיר ואינו רוצה לפרנסו, שאינו חייב לזונא אלא כשאר אנשי העיר מהו לכוף בב"ד?

ענה הרשב"א, כל שהבנים קטני קטנים, עד שיתחייב לזונן, וכופין אותו, ואפילו לא אמיד. והביא ראייה מכתובות פרק אע"פ, אע"פ שאמרו אין אדם זן בניו ובנותיו כשהן קטנים, אבל זן אותם כשהם קטני קטנים. עד כמה, עד בן שש, ולתעלה משית, כל שהן קטנים, שאינן בני מלאכה, כופין אותו בדברים. וכו'. ועיי"ש עוד בדברי הרשב"א.

מסופי הרשב"א ונראה לי, שאפילו בני גדול אמיד, כופין אותו לעזוב לזונן מדין צדקה, וכופין אותו לצדקה יותר משאר העשירים שבעיר, וקודם להם, שחייב הוא לפרנסו, משום "וחי אחיך עמך" ואינו יכול להמלט מחיוב זה, ולומר שיפרנס אותו עם שאר העשירים על ידו גבאי צדקה, שכל הנופל, אינו נופל תחילה ליד

גבאי. ומחמירים על האב יותר משאר העם, ומבקשים תחבולה לחייבו יותר משאר.

ומהיין שאב הרשב"א את דינו, מהסוגיא שלנו!!! מדברי אביי, לאב יש חיוב לזון את בנו ולפרנסו אף כאשר בבנו גדול, יותר מסתם חיוב של אנשי העיר בדיני צדקה. אין כאן תחבולה אלא יש כאן הלכה!!! ובאמת היה קשה לרשב"א בסוף התשובה, אם זה נכון שאפשר לכופו את האב לתת צדקה ולפרנס את בנו אף שהוא גדול, מדוע נזקק אביי לעצה ותחבולה שיכופו את משה בר עזרי מן הדין ובב"ד.

כאן ייסד הרשב"א, שאמנם אם היה כלפי ר"ה לבדו היה כופים אותו כדת וכדין, אלא שהיו צריכים להוציא מזון עבור אשתו וילדיו של רב הונא שע"ז מעיקר הדין אין חיוב לאב, לכך באו אליו בתחבולה כדי שיהיה פרנסה לכולם.

נושא: לא יגבה מהערב תחילה. ערב קבלן. ערב על כתובה.

למדנו במשנה אם התנה המלווה שיוכל לגבות ממי שירצה, יכול לפרוע מהערב תחילה. **לדעת רשב"א** אם יש נכסים ללוה לא יפרע מן הערב. **רבה בר בר חנה אמר בשם ר"ה**, **לדעת רבנן** אף אם עשה תנאי לא יפרע מהערב באופן שיש ללוה נכסים. **תמיהה הגמ'** והא דין זה אמר רשב"א א"כ מבואר שלרבנן יכול לגבות בכל אופן מהערב. **אלא המשנה** חסרה וז"ל כך, הלוואה שיש בה ערב, לא יפרע מהערב תחילה ואם התנה ויכל לפרוע מן הערב. **במה דברים אמורים** כאשר אין ללוה נכסים אך אם יש ללוה נכסים לא יפרע מן הערב. **אם היה ערב קבלן** אע"פ שיש ללוה נכסים נפרע מהערב-קבלן תחילה. **לדעת רשב"א** אף בערב קבלן לא יפרע ממנו כאשר יש ללוה נכסים. **אמר רבה בר בר חנה בשם ר"ה**, כל מקום שישנה רשב"א במשנה **הלכה** כמותו **למעט ערב** (האם ניתן להיפרע מערב קבלן במקום שיש ללוה נכסים), **"צידן"** (האם מתקיים התנאי בהנחת ממון במקום חפץ מסויים) ו"**ראיה אחרונה**" (אם אמר הנתבע שאין לו עדים או ראיה והביא לאחר זמן האם מקבלים).

אמר ר"ה הלשונות המועילים להתחייב להיות ערב: "הלווה ואני ערב", "הלווה ואני פורע", "הלווה ואני חייב", "הלווה ואני אתן". **לשונות המועילים להיות ערב-קבלן** (לא אמר לשון הלוואה אלא נתינה): "תן לו ואני קבלן", "תן לו ואני פורע", "תן לו ואני חייב", "תן לו ואני אתן". **הסתפקו** מה הדין כאשר אמר "הלווה ואני קבלן" "תן לו ואני ערב". **אמר רבי יצחק** אם אמר בלשון ערבות קיבל ערבות. אמר בלשון קבלנות יהיה קבלן. **רב חסדא חולק** על דברי ר"ה ונקט שכל הלשונות הם התחייבות להיות קבלן מלבד "הלווה ואני ערב". **לשיטת רבא**, כולם לשון ערבות רגילה מלבד "תן לו ואני נתתי" שהוא לשון קבלנות (ועי' רשב"ם ורבינו יונה האם כ"ש "תן לו ואני קבלן"). **אמר רב בר אמימר לרב אשי בשם אביו אממר**, אם אמר "תן לו ואני נתתי" המלוה לא יכול לתבוע כלל את הלווה אלא אך ורק את הערב. **זוחה הגמ'**, הלווה נפרט רק אם הערב הוא עצמו נטל את המעות בידו.

דין שהוריד את המלוה לנכסיו של הלווה עוד קודם שנתבע המלווה עצמו לפרוע את חובו. **רב חנון בנו של רב יבא** סילקו מלהיות דיין. **אמר רבא** מתי עוד חכם כרח ענין. **וביאר רבא** שהנכסים הם הערבים על הלוואה, והרי למדנו אין נפרעים מן הערב תחילה, **והתבאר** לעיל שלא יתבע את הערב תחילה, א"כ אותו דיין עבר על ההלכה.

ערב על חובם של יתומים פרע את חובו למלוה עוד קודם שהודיע ליתומים, **אמר ר"פ** כיון שפרעיתם בעל חוב מצוה ויתומים אינם בני חיוב מצוות, אינם חייבים לשלם לערב. **ר"ה בריה דרב יהושע אמר**, היתומים שטרורים כיון שאנו חוששים שמא אביהם כבר התפייס בחובו ללוה כדי שלא יפרע מהערב וכו', וכל זמן שהם קטנים לא שייך לברר את הנושא. **הנפק"ם** כאשר **הודה אביהם** קודם מותו שלא התפייס מאומה למלוה, **לר"ה** יהיו יתומים שלם לערב. **לר"פ** אינם חייבים במצוות. **אם באופן שנידון את המלוה** קודם שמת ובודאי לא פרע. **לר"פ** אינם משלמים שאין להם חיוב במצוות. **לר"ה** ישלמו. **שלחו מארץ ישראל** אם מת הלווה בתוך כדי נידויו הלכה כר"ה בריה דרב יהושע שחלמים.

מבואר בבביתא ערב המחזיק בשטר ותובע מהיתומים את מה ששילם למלוה, **חוששים** שמא מצאו לאחר שנפל מהמלווה ואינו גובה. אולם אם כתוב בו שקיבל המלוה מהערב גובה. **לר"ה** נעמיד שהודה הלווה קודם מותו שעדיין עומד הוא בחובו, **לר"פ** **מבארת הגמ'** היות וכתוב בו שהמלוה קיבל, נעשה חיוב גמור כיון שזה כמלווה בשטר **ומודה ר"פ** שיש חיוב על היתומים.

ערב על חוב למלוה עכו"ם, ושילם הערב למלווה הגוי עוד קודם שנתבע המלווה את היתומים, **אמר רב מרדכי לרב אשי**, שאמר אבימי מהגרונאי בשם רבא, אף כדת ר"ה חוששים שמא הניח לו מקום לגבות ממנו, זה דווקא בישראל **אולם** בגויי כוש שאינו נאמן ומתדין יוציא מהערב שוב, אין חוששים שמא התפייס לו ממון במקום אחר. **אמר רב אשי**, הסברא היא הפוכה היות ובדיני העכו"ם גובים מהערב בכל מקרה, לא היה מסכים לקבל ערבותו אם לא היה מתפייס הלווה קודם.

מבואר במשנה שאם היה ערב על כתובה, והבעל מגרשה ידיר הבעל את האשה, כדי שלא נחושש לקנוניא שלאחר שתוציא האשה מהערב הבעל יחזיר גרושתו. **ר"ה** היה תלמיד חכם עני והיה בנו של משה בר עזרי והוא ערב לכתובת של כלתו, **אמר אביי**, ניתן עצה לר"ה שיגרש אשתו ותוציא את כתובתה מאביו, ואח"כ יחזיר אותה. **אמר לו רבא** והרי צריך להדירה הנאה, **אמר לו אביי** לא כל מי שמגרש עושה כן בב"ד. לבסוף התברר שהוא כהן ולא יכל להחזירה. **אמר אביי** זה מאמר העולם אחרי העניות הולכת העניות. **שואלת הגמ'** מדוע עצה זו לא מוגדרת כ"רשע ערום". **מבארת הגמ'** שביחס לבנו וביחס לתלמיד חכם מותר לתת עצה שע"פ הלכה היא מועילה. **ובמבארת הגמ'** שביחס משה בר עזרי ערב קבלן, לבסוף התברר שהוא כהן ולא יכל להחזירה. וערב קבלן משתעבד לכתובה אף אם אין לבעל נכסים, **ולשיטת** שאינו משתעבד לכתובה. **לבעל צ"ל** שהיה לר"ה נכסים והתקלקלו **או** שאבא משתעבד לבנו בכל אופן.

"ערב" של כתובה לכו"ע אינו משתעבד וכל מרתו לעזור בנשואין. **"ערב קבלן"** של חוב, לכו"ע משתעבד. **נחלקו** ב"רע"ב" רגיל בחובו, וערב קבלן בכתובה, **מ"ד** תמיד משתעבד. **מ"ד** משתעבד דווקא אם ללווה או לבעל יש נכסים. **ופוסקת הגמ'**, מיסדי משתעבד הערב מלבד ערב של כתובה שאינו משתעבד אפילו שיש לבעל נכסים משום **א**, מיסדי בנישואים ולא יותר. **ב**, האשה לא חסרה מאומה והבעל התחייב מעצמו.